

Bağlama Edatlı Kuruluşların Başkurt Türkçesindeki Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme

*An Evaluation of the Usage of Constructions with Binding Prepositions
in Bashkir Turkish*

Arş. Gör. Dr. Fatma ERTÜRK*

Özet

Türkçede bağlama edatlarıyla kurulan cümleler eskiden beri kullanılmaktadır. Bu cümlelerden biri olan Farsça "ki" bağlama edatlı cümleler hem Türkiye Türkçesinde hem de Başkurt Türkçesinde kullanılmaktadır. Eski dönemlerde kişi zamiri olan "kim" daha sonra bağlama edatı ve bağlama zamiri görevinde bulunmuş zamanla yerini Farsça ki'ye bırakmıştır. Başkurt Türkçesinde de görülen "ki" bağlama edatlı cümleler Türkiye Türkçesindeki kadar sık kullanılmaz. Bu çalışmada, Başkurt Türkçesinde "bit" edatının bağlama işlevinde cümle kuruluşunda yer alması üzerinde durulacaktır. Başkurt gramerinde yer almayan bu konu, bağlayıcı ile kurulan unsurların incelenmesi bakımından dikkate değerdir.

Anahtar kelimeler: *ki'li bağlaçlı cümle, Başkurt Türkçesi, ana cümle, yan cümle, birleşik cümle*

Abstract

Phrases with connecting prepositions are common in Turkish for along time. As being one of them, phrases with Persian "ki" preposition, are being used in both Turkey Turkish and in Bashkir Turkish. "Kim" which was used to be as the personal pronoun in ancient times, firstly became connecting preposition and connecting pronoun, and then transformed into Persian "ki". Phrases with "ki" pronouns are used more frequently in Turkey Turkish than in Bashkir Turkish. In this study, the replacement of phrases with "ki" prepositions with the phrases with "both" prepositions will be demonstrated. This subject, which has not been mentioned in Bashkir grammar, is worth mentioning in order to analyze the constitutive elements with connectors.

Keywords: *Phrases with "ki" conjunction, Bashkir Turkish, main sentence, compound sentence*

Ana cümlenin ki bağlama edatıyla yardımcı cümleye bağlanmasına "ki'li birleşik cümle" denir. Bu kuruluştaki cümleler Türkçe kelime grubu ve cümle kuruluşuna aykırıdır. Çünkü Türkçe kelime grubu ve cümle kuruluşunun bilinen özelliği yardımcı unsurun ana unsurdan önce yer almasıdır. Ki'li birleşik cümlede ana unsur önce yardımcı unsur sonra gelmektedir. Bu yazının konusu olan Başkurt Türkçesinde de "ki'li birleşik cümle" kuruluşunda ana cümlenin *ki* edatıyla yardımcı cümleye bağlanması kuralı geçerlidir. Farsça *ki* Türk lehçelerinin cümle kuruluşunda

* Ömer Halisdemir Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, fatos.erturk@gmail.com

yer almaktadır. Başkurt Türkçesinde "ki'li birleşik cümle" kuruluşunda *ki* az görülmektedir. Metinleri aktarırken cümlede karşılığını verebileceğimiz farklı yapıların işlevlerinden yararlanabiliriz. Bu bağlamda *ki* bağlama edatının işlevini *bit* edatının işlevleriyle koşut kullanımlarını görebiliriz.

1. *Bit* nereden gelmektedir?

Öncelikle Türk lehçelerinde ki'li birleşik cümlelerin kullanımına bakalım. Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğünde "Tk. *ki*, Az. *ki*, Tkm. *ki* (köne edabiyatta), Bşk. *ki*, Kzk. *-(n)in, eken(in)*, Krg. *ki* (baylamta), Özb. *ki*, Tat. *ki*, Uyg. *ki*, Rus. *çto, çtobi, tak kak*" [1991: 486-487] şeklinde verilmiştir. *Başqırt Tiliniñ Hüzligi*'nin *ki* maddesinde "*bağımlı birleşik cümlede sonuç cümlesini ana cümleye bağlamak için kullanılır*" [1993: 494] şeklinde açıklama yapılırken, *bit* maddesinde "*açıklanan düşünceyi kuvvetlendirip, güçlendirir*" [1993: 149] şeklinde tanımlanır. *Başqırt Tiliniñ Akademik Hüzligi*'nde "*ki* (Rusça. *что*; İngilizce: *that*; Türkçe: *ki*) edat. *Bağımlı birleşik cümlede yardımcı cümleyi ana cümleye bağlamak için kullanılır*" [2011: 438] açıklaması yapılırken; "*bit IV [rus. ведь] (Rusça. Ведь, же; İngilizce: indeed; Türkçe: ki bağlaç. Açıklanan düşünceyi kuvvetlendirip, güçlendirir*" [2011: 289] şeklinde tanımlanır. Büyük Rusça-Türkçe Sözlükte *ведь* ('vet') "*ki, ya; ne de olsa; bilirsin; öyle değil mi?*" [1996: 71] şeklinde tanımlanır. Rusça Modern Sözlük (Rusça-Türkçe Türkçe- Rusça)'de *ki*'nin Rusça karşılığı olarak "*который [katoriy] что [çto] чтобы [çtobi] же [ji] ведь [v'et]*" [2002: 577] verilmiştir.

Sözlüklerdeki tanımlar, diğer lehçelerdeki ve Rusçadaki karşılıklardan da görüldüğü üzere *ki* bağlacının yanında *bit* bağlacı da gösterilmektedir. Cümledeki anlamı kuvvetlendirmek amacıyla *bit* bağlacının kullanıldığını fakat *ki* bağlacı cümlelerin ise yardımcı cümleyi ana cümleye bağlama görevi olduğu anlaşılıyor. Bunun yanı sıra Başkurt Türkçesinde *-DA/-zA/-LA* kiplik parçacığının işlevleri arasında *ki* bağlacının işlevinde bulunduğu gösterilmiştir [Ersoy 2011: 50].

Biti kiplik parçacığı olarak adlandıran Ersoy, biçimin doğrulama, tasdik, pekiştirme, açıklama, hitap, seslenme işlevlerini ortaya koyar [Ersoy 2011: 51-52]. Bizim tespit ettiğimiz *bit* bağlacı cümlelerin işlevlerinden biri de bağlaç görevinde kullanılmasıdır. Öncelikle gramerlerdeki konu hakkında görüşlere değinip daha sonra *ki* ve *bit* ile kurulmuş cümle örneklerine yer verelim.

2. *Ki* ile bağlanan cümlelerin gramerlerdeki tanımları

Ki ile bağlanan cümlelerin, evvelce eski metinlerde kim edatıyla yapıldığını daha sonra Farsçadan dilimize geçmiş olan *ki* edatıyla birleşik cümle kurulduğunu [Dizdaroğlu 1976: 216; Ergin 1986: 414; Banguoğlu 2000: 369; Karahan 2007: 86] savunanların yanı sıra *ki* bağlacı cümlelerin Türk menşeli [Mehmedoğlu 1996: 752-757] olduğunu savunan bir görüş de vardır. Orhun Türkçesinde yardımcı cümlelerin ana cümleye bağlandığı birleşik cümleleri M. Tulum makalesinde göstermiştir [Tulum 1990: 193-205]. Şinasi Tekin'e göre, "*Uygur döneminde, İnan kavimlerinin ve Toharların dillerindeki cümle bağlayıcıları Türkler tarafından kısmen taklit edilmiş ve Türkçede eskiden beri var olan kaçan, kanyu, kim, ne gibi kelimelere yeni anlamlar verilmiştir*" [1965: 62].

Ergin, "*ki'nin ya iki fiili, ya iki cümleyi veya bir isimle bir fiili, bir isim unsuru ile onun izahı olan bir cümleyi birbirine bağladığını ve her iki durumda da yardımcı cümlelerin ki'den sonra gelen cümle olduğunu*" söyler. Dizdaroğlu ilgi tümcesi adını verdiği ki'li birleşik cümleleri "*iki cümlelerin ki bağlacı ile birbirine bağlanması ile oluşan cümle*" olarak tanımlar.

Ki bağlama edatı ile bağlanan cümlelerden biri ana cümle diğeri ana cümleyi zaman, tarz, nesne vb. bakımdan tamamlayan yardımcı cümledir [Karahan 2007: 86].

Başkurt gramerleri konuyu şu başlıklar altında incelerler: "Nätijä hıyläm" (sonuç cümlesi) [Dimitriyev 2008: 317], "hıžümtä hıyläm" (sonuç cümlesi) [Sejtbattalov 2001: 207], "pridatočnoe sledstviya" (sonuç bağımlı cümle) [Yuldaşev 1981: 461], "küläm-däräjä hıyläm" (derece-miktar cümlesi) [İşbayev 2012: 541].

Sejtbattalov, "Sonuç cümlelerinin bir türü ana cümleye Fars dilinden gelen "ki" edatı ile bağlanır. Ana cümlede "şulay", "şul saqlı", "şuğa" kelimeleri kullanılır. Bu durumda virgül "ki" edatından sonra konur, yani bu edat ana cümle tarafında kalır. Sonuç bildirmek için "ki" edatından sonra "xatta" kelimesi de kullanılabilir" açıklamasını yapar [2001: 223]. Dimitriyev'e göre edebî dilde ve halk edebiyatında yardımcı cümlelerin bu türü (sonuç cümlesinin) bulunmaz [2008: 317]. Sämigullina "yardımcı cümleyi ana cümleye bağlarken şunki (çünkü), yägni (yani), güya (güya), ki, xatta (hatta)" bağlaçlarının kullanıldığını söyler [2009: 11].

Konuya bir başka açıklamaysa şöyledir: "Derece-miktar cümlesi ana cümleden anlaşılan hareketin ölçüsünü, derecesini bildirir. Sentetik ve analitik olmak üzere iki türü vardır. Analitik türünde ana cümleye bağlanarak derece-miktar fonksiyonu gören şul tiklım, şul qazär, şul xätlım, şunsa, şunday kelimeleri kullanılır. Bu durumda ana cümlede ni tiklım, küpmı soru zamirleri bulunur: Min ni tiklım hıyhäm, hin şul tiklım hıyä almaşhıy kıwık tüyüldü. "Ben ne kadar çok sevsem, sen o kadar sevmiyorsun gibi hissetti." Bu kelimelerle birlikte derece-miktar yardımcı cümlesini ana cümleye bağlamak için xatta, ki edatları da kullanılır" [Abdullina vd. 2012: 541].

Görüldüğü gibi Başkurt Türkçesi gramerlerinde *ki* ile bağlanan cümlelere -Türkiye Türkçesindeki *ki* ile bağlanan cümle anlayışından farklı olsa da- yer verilmektedir. Başkurt Türkçesinde sadece *ki* bağlama edatıyla değil "şulay", "şul saqlı", "şuğa", "xatta"(hatta), şunki (çünkü), yägni (yani), güya (güya) edatlarıyla da yardımcı cümleleri ana cümleye bağlanıyor. Başkurt Türkçesinde Farsça *ki* bağlama edatlı cümlelerin sayısı Türkiye Türkçesine göre az sayıdadır. Biz de yaptığımız eser taramalarında çok az sayıda ki'li cümle örneğine rastlayabildik. Fakat *biñ* bağlama işlevli cümle kuruluşlarının olduğunu söyleyebiliriz.

3. *Ki* ve *biñ* bağlama edatıyla bağlanan cümleler

3.1. *Ki* bağlama edatlı örnekler:

Ki bağlama edatı ile bağlanan cümleler kendinden önce geldiği fiil ve isme göre farklılık gösterir. *Ki*'den önceki unsur fiilse *ki* yardımcı cümleyle ana cümle ortasında yer alır. *Ki*'den önceki unsur isimse *ki* yardımcı cümle ana cümlelerin bir isim unsuruna bağlanır.

Ki bağlama edatından sonra gelen yardımcı cümle; temel cümlelerin öznesi, nesnesi, yer tamlayıcısı ya da bu öğelerden birini niteleyen sıfat görevinde olabilir [Yelten: 47-48].

Taradığımız eserlerde *mäglüm ki* şeklinde kalıp ifadeleri de görmektediriz. Başkurt Türkçesindeki örnekler şunlardır:

Qara tabınlılar şul tiklım bülgüngä häm tübänsilikkä tüştülär ki, artaban yaşäv tügıl, huliş alurğa la rät qalmanı. [KM, 158] "Kara Tabınlılar o kadar yıkılmaya ve alçaklığa alıştılar ki, sonra da yaşamak değil, nefes almaya da güç kalmadı."

Binday saqta här haldat zur gürurlıq xisı kisirä. Bägzi birihı şunday kättä uyar bıyıklıgına kütärilä ki, ägär zä bul utlı bärilıştä ul qatnaşmağa, binday qaharmandarsa yışıw yawlanmaş inı, yänähı. [ULM, 16] "Böyle zamanda her asker büyük bir gurur duyuyor.

Bazıları o kadar güzel düşüncelere erişiyor ki, eğer o bu ateşli savaşa katılmasa, böyle kahramanca zafer kazanmazdı sanki."

Ul xızmətsilärzi yışkä şul tiklīm qatı quşa ki, unıñ irtähı lä, kisı lä, tünü lä yış mınän ütürgä tıyış. [HE, 29] "O hizmetçilere çalışmaları için o kadar çok sert davranıyor ki, onun sabahı da, akşamı da, gecesi de işle geçmeli."

Bında bil mäjlis xalqı fikriniñ kilip tuqtağan yırı mınän Nüviküvtuñ huızıp alıp kitkän fikri şul tiklīm lügik yaqtan bälänälär ki, güyä, Nüviküv üşü mäjlistä hüylägän uratürziñ bığün hüylägän hüzin işitkän dä şunu üz fayzahına bürüp yibärgän. [HE, 188] "Burada bu meclis kararının ulaştığı yerle Novikov'un sürdürdüğü fikir mantık açısından o kadar uyumludur ki, sanki Novikov bu mecliste konuşanın bugün konuştuğu sözleri duymuş da, onu kendi yararına çevirmiş."

Bır zaman ul miñä şunday hüzzär äytti ki, ular minñ xätürimä, taşqa süqıp yazılğan kirkik, täräp inin urınlaştılar, miymdä balqıp yangan usaq tūqandırzıların ni:

— *Bil hugış barı kapitalistür mänfägätündä gipä asılğan, ü yışsılar häm krästündär üsün barı qanlı fajigä bulıp qına tūra. [Q, 315]* "Bir zaman o bana öyle sözler söyledi ki, onlar benim hatırama, taşa yazılmış gibi, derinlere yerleşti, beynimde parlak ateş yaktırdılar gibi: - Bu savaş sadece kapitalistlerin menfaatine açılmış, işçiler ve çiftçiler için sadece kanlı felaket oluyor."

Huñı yıldarza, mäglüm ki, Räsäy batşalıgında, şul işäptän, Irımbur gubırnahında baytaq rıfürmalar ütärilti. [HE-I, 590] "Son yıllarda, malum ki, Rusya çarlığında, Oremburg vilâyetinde dahi pek çok reformlar yapıldı."

Unı küriw minän Älfrit qarşısına yügürzi. Mäglüm ki, Tigr za unıñ artınan saptı. Tap şul vaqıt nimts artilliriyanan atırğa tütündü. [KB, 115] "Onu görünce Elfrid karşısına doğru koştu. Belli ki, Tigr tankı da onun peşinden hızlı gitti. Tam o anda alman topları ateş etmeye başladı."

Büyürüqtü Mäzinä-handuğas ütämäksi lä bulğaynı, sünki uğa nıq yaralanğan ülkän lıytınant Xarisüv yanında la daimi bulırğa kăräk, ä bına Altınay-Aqquş tüzmäni, äligi äsirlik vaqıtındağı rānyütliwzän huñ unıñ faşistargä näfrätı şul qazär arttı ki, ularzıñ bütähin dä bir yulı säynäp urğutqı, yä bulmaha, qütürğan yittärzän talatıp ültirähı kilip yürünü. [KB, 262] "Emri Medine Bülbül yerine getirmek istemişti, çünkü çok ağır yaralanan teğmen Harisov'un yanında da devamlı olmak gerek, ama Altınay Kuğu duramadı, şimdi esir zamanlarındaki sıkıntılarında sonra onun faşistlere nefreti o kadar arttı ki, onların hepsini de aynı anda çiğneyip atası, ya da kuduz köpeklere saldırarak öldüresi geldi."

Bürküt. Bil şul qazäri tiz yışlandı ki, Aqquş, awız asıp, bir hüiz zä äytä almayınsa qaldı, Bürküt qütürğan dawılday qılandı. Aqquştı qısqıp qısaqlap alıp, hüyürgä, nazlarğa, übirgä kırıştı. [KB, 302] "Kartal. Bu o kadar çabuk yapıldı ki, Kuğu, ağzını açıp, hiçbir şey söyleyemeden kaldı, Kartal kudurmuş fırtına gibi şımardı. Kuğuyu sıkıca kucaklayıp, sevmeye, nazlamaya, öpmeye çalıştı."

Unı ki, bir tütühalar, kiskä tiklīm yışın bütürüp tä quyalar. [UYT, 183] "Onu ki, bir başlasalar, akşama kadar işini bitirirler."

Bil şul tiklīm tiz yışlandı ki, Sälim-Bürküt şäylämäy zä qaldı. [KB, 306] "Bu o kadar çabuk yapıldı ki, Selim Kartal itibar etmedi."

3.2. *Bit* bağlama edatlı örnekler:

Narıştawzan tüşkän yıldän yılık

Üşü xəbär kildä awılka.

Şatlandılar kişilär:

— *Kim uylar bit,*

Bızziñ tawza altın tabılğan! [E, 209]

"Narıştav'dan esen rüzgârdan önce

Şu haber geldi köye.

İnsanlar mutlu oldular:

— *Kimin aklına gelir ki,*

Bizim dağda altın bulunmuş! "

Xäzürgä küpmi sigarıtañ bar, barıñın da bir, ä huñınan taba-nitä qalhañ, ularzı la miñä birirhıñ, yämı. Bılıp tırahıñ bit, aşığıp ällä qayza kitähı yuq, kütürgä bula. [E2, 396] "Şu an kaç tane sigaran varsa hepsini ver, yine bulursan, onları da bana verisin, emi. Biliyorsun ki, acele bir yere gitmek zorunda değiliz, bekleyebiliriz."

"Bıl kılättärziñ asqıstarı la bulırğa tıyış bit, asıp, unda nimälär barlığın bılırgä kăräk inı",— tip asqıs yızlay başlay." [BHE, 143] "Bu ambarların anahtarı da olmalı ki, açıp, nelerin olduğunu bilmeli, diye anahtarı aramaya başlıyor."

Ul "suftıyız" bılähigiz bit, turakılğändä, bır az xämır yıbärirgä yarata. [G, 20] "O "Süfiyi" biliyorsunuz ki, fırsatı olduğunda, bir az içmeyi sever."

—*Huğış bütkän bit, Birlin bızziñki, nimis birilğän! [G, 138]* "- Savaş bitmiş ki, bizim Berlin Almanlara verilmiş!"

Sabır it, kürähıñ bit, bır gınä parıvüz işläy. [G, 147] "Sabret, görüyorsun ki, sadece bir tren çalışıyor."

—*Täbigät büzüldü bit xäzir, üz zakünderin üzi ütämäy. [G, 151]* "- Doğa bozuldu ki şimdi kendi kanunlarını kendine uygulayamıyor."

Läkin qayhı bır şağırzar za şunday fikirzä bit — tilähä kimdih tilähä nindäy tımaga yazğan äşärin tärjümä itürgä kırışälär, unı ijad tip tügıl, ä käsip hanayzar. [G, 154] "Fakat bazı şairler de böyle düşünüyor ki, herhangi birinin herhangi bir eserini tercüme etmeye çalışıyorlar, onu yazmıyorlar, meslek olarak görüyorlar."

Tarihi dönem içerisinde, dillerin birbiriyle yakın ya da uzak temasta bulunmaları sözcük ödünclemesi, morfolojik kullanımlar vs. gibi durumlara sebep olmaktadır. İran ve Başkurt sahasının birbirine uzak olmasına rağmen tarihi dönem içerisinde etkileşimi sonucunda Farsça *ki* bağlacının Başkurt Türkçesinde görülmesinin sebebi de bu olsa gerek. İşte bu uzaklıktan olsa gerek Başkurt Türkçesinde *ki* bağlacı ile kurulmuş cümlelere sık rastlayamamaktayız. Buna göre şu sonuçlara ulaşabiliriz:

1. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi taradığımız eserlerde ki'li bağlı cümlelerin sayısının Türkiye Türkçesinde ki'li bağlı cümlelerin sayısına göre oldukça az olduğu belirlenmiştir. Başkurt Türkçesinde az da olsa var olan bu cümle kuruluşu Türkiye Türkçesine yapılan aktarmalarda Rusça *ведь* ('et') edatıyla da karşılanabilmektedir.

2. Başkurt gramer kitaplarında bit bağlama edatlı kuruluşun ki işleviyle yer almadığı görülmektedir. Bu bağlamda ortaya koyduğumuz tespitler, gramer incelemelerinde göz önünde bulundurulmalıdır.

Örneklerin Alındığı Eserler:

BHT: *Yäşägän, ti, Baturzar. Başqurt Xalıq Äkiättäri* (1990), Üfü: Başqurtıstan Kitap Näşriätı.

E: NİĞMÄTİ R. (1982), *Äsärzär I Tom*, Şıgırzar, Poyımalar, Üfü: Başqurtıstan Kitap Näşriätı.

E2: BİKÇÄNTÄYEV Änwär (1983), *Äsärzär II Tom*, Povestar. Üfü: Başqurtıstan Kitap Näşriätı.

Ğ: TAHİROV Tahir (1984), *Ğäliä, Püvistar häm Xikäyälär*, Üfü: Başqurtıstan Kitap Näşriätı.

HE: YULTIY Davit (2008), *Haylanma Äsärzär*, Üfü: Kitap Neşriätı.

HE-I: KİLMUXAMETOV Timirgäli (2011), *Haylanma Äsärzär I Tom*, Üfü: Kitap Neşriätı.

KB: POVARİSOV Sufiyan (2008), *Qanlı Baxıt*, Üfü: Kitap Neşriätı.

KM: ÄXMÄTŞİN G., İŞÄNGOLOV F. (1953), *Kiräy Märgän Haylanma Äsärzär*, Üfü: Kitap İzdatel'stvohı.

Q: YULTIY Davit (1977), *Qan*, Üfü: Kitap Neşriätı.

UİM: POVARİSOV Sufiyan (2005), *Ut İşindägi Müxäbbät*, Üfü: Kitap Neşriätı.

UYT: SULTANGAREYEV Rəşit (2005), *Ülü Yulduz Tuzanı*, Üfü: Kitap Neşriätı.

KAYNAKÇA

- 📖 ABDULLİNA G. R., VƏLİYEVA G. D., İŞBAYEV K. G. [2012]. *Başqurt Tili Yuğarı Uqıw Yürttarınıñ Filülogiya Fakültıtı Studıntları Üsün Därlislik*, Üfü: Kitap Neşriätı.
- 📖 BANGUOĞLU Tahsin [2000]. *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- 📖 BAŞQURT TİLİNİŇ AKADEMİK HÜZLİĞİ II- IV [2011]. Üfü: Kitap Yayınları.
- 📖 BAŞQURT TİLİNİŇ HÜZLİĞİ I [1993]. Moskova: Rossiya Fändär Akademiyahı Ural Bülıgı Başqurtıstan Ğilmi Üzäğı Tarix Tili Häm Äzäbiyät İnstitutı.
- 📖 BÜYÜK RUSÇA-TÜRKÇE SÖZLÜK [1996]. İstanbul: Multilingual Yayınevi.
- 📖 DİMİTRİYEV N. K. [2008]. *Başqurt Tiliniñ Grammatikahı*, Üfü: Ğilmi Başma.
- 📖 DİZDAROĞLU Hikmet [1976]. *Tümcebilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- 📖 ERGİN Muharrem [1986]. *Üniversiteler İçin Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- 📖 ERSOY Habibe Yazıcı [2011]. "Başqurt Türkçesinde Kiplik Parçacıkları", *Türkbilig*, Güz, 22, Ankara, ss. 42-56.
- 📖 KARAHAN Leylä [2007]. *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- 📖 KARŞILAŞTIRMALI TÜRK LEHÇELERİ SÖZLÜĞÜ (KILAVUZ KİTAP) 1 [1991]. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- 📖 MEHMEDOĞLU Alaeddin [1999]. "Türk Dilinde Girişik Birleşik Cümle Meselesi", *3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı* 1996, Ankara, ss. 745-768.
- 📖 RUSÇA MODERN SÖZLÜK (RUSÇA-TÜRKÇE TÜRKÇE- RUSÇA) [2002]. İstanbul: Fono Yayınları.
- 📖 SEYİTBATTALOV G.G. [2001]. *Başqurt Tili. Quşma Hüyäm Sintaksı*, Üfü: Kitap Näşriätı.

- 📖 TEKİN Şinasi [1989]. "Uygurcada Yardımcı Cümleler Üzerine Bir Deneme", *TDAYB 1965*, 2. Baskı Ankara, ss. 35-63.
- 📖 TULUM Mertol [1994]. "Orhun Yazıtlarında Birleşik Cümleler Baş Cümle ile Yardımcı Cümle İlişkileri", *TDAYB 1990*, Ankara, ss. 193-205.
- 📖 YELTEN Muhammet [2005]. "Pars-Nâme'deki Ki'li Birleşik Cümleler", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C 2, S. 4, ss. 45-56.
- 📖 YULDAŞEV A. A. [1981]. *Grammatika Sovremennogo Başkirkogo Literaturnogo Yazıkı*, Moskova: İzdatelstvo "Nauka".